

Особливості правового режиму металевих рахунків

М. А. ПОЖИДАЄВА

кандидат юридичних наук,
доцент кафедри економічних
та фінансово-правових дисциплін
Київського національного
університету внутрішніх справ

Операції з банківськими металами здійснюються з відкриттям металевих рахунків, які мають певні особливості свого функціонування, що неоднозначно визначені у чинному законодавстві

Стаття присвячена визначенню особливостей порядку відкриття, ведення банками металевих рахунків, а також договору металевого рахунка на підставі аналізу чинного національного законодавства у цій сфері. Розглядаються проблемні питання правового режиму металевих рахунків та шляхи їх вирішення.

Ключові слова: металеві рахунки, договір металевого рахунка, банк.

Стаття посвящена определению особенностей порядка открытия, ведения банками металлических счетов, а также договора металлического счета на основании анализа действующего национального законодательства в данной сфере. Рассматриваются проблемные вопросы правового режима металлических счетов и пути их разрешения.

Ключевые слова: металлические счета, договор металлического счета, банк.

The article is devoted to definition of features in opening and servicing of bank metal accounts, and also agreement of metal account on the basis of analysis of current national legislation in this sphere. The questions of problems of the legal mode of metal accounts and way of their permission are examined.

Keywords: metal accounts, agreement of metal account, bank.

На сучасному етапі розвитку банківських послуг у споживачів набувають популярності операції з банківськими металами. Це пов'язано з надійністю зберігання заощаджень у дорогоцінних металах, які зможуть уберегти гроші у будь-якій валюті від знецінення, а також принести дохід. А в умовах фінансово-економічної нестабільності актуальність питання щодо інвестування в банківські метали безперечна. Відмінністю українського ринку банківських металів є купівля готівкових металів, тобто банківських злитків, у той час, як у всьому світі особлива частина операцій з банківськими металами проводиться з безготівковими металами [4].

У більшості випадків операції з банківськими металами здійснюються з відкриттям металевих рахунків, які мають певні особливості свого функціонування, що неоднозначно визначені у чинному законодавстві, а як наслідок — нечітке розуміння переваг і недоліків операцій з банківськими металами. Тому виникає необхідність проаналізувати нормативно-правові акти у сфері регулювання порядку відкриття, ведення рахунків у банківських металах, а також їх правове оформлення шляхом укладення відповідної угоди.

Науково-теоретичне підґрунтя дослідження визначеної проблеми складають розробки українських та російських вчених-юристів, фінансистів про зміст, особливості та види валютних операцій. Серед науковців, які порушували ці питання у своїх працях,

слід виділити Є.О. Алісова, Л.К. Воронову, Л.В. Вострикову, Н.Д. Еріашвілі, М.В. Карасьову, Л.М. Кравченко, О.А. Костюченко, В.Л. Кротюка, О.П. Орлюк, С.В. Пихтіна та ін. При цьому хотілося б звернути увагу саме на особливості правового режиму металевих рахунків, за допомогою яких відбувається такий вид операцій з валютними цінностями, як операції з банківськими металами.

Метою цієї статті є визначення особливостей порядку відкриття, ведення металевих рахунків (рахунків у банківських металах), а також договору металевого рахунка на підставі аналізу чинного вітчизняного законодавства у названій сфері.

Слід зазначити, що поняття «банківські метали» закріплено у таких нормативно-правових актах: абз. 6 п. 1. ст. 1 Декрету Кабінету Міністрів України «Про систему валютного регулювання і валютного контролю» від 19.02.1993 р.; абз. 3 ст. 1 Закону України «Про Національний банк України» від 20.05.1999 р.; п. 13 ст. 1 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними» від 18.11.1997 р.; п. 2 гл. 1 Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про здійснення уповноваженими банками операцій з банківськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України» від 06.08.2003 р. (далі — Постанова).

Ці поняття за своїм змістом є ідентичними і зводяться до традиційного визначення банківських металів: це — золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

За загальним правилом для проведення операцій з валютними цінностями в частині операцій з банківськими металами уповноважені банки відкривають відповідні за правовим режимом металеві рахунки фізичним, юридичним особам, у тому числі і банківським установам. Згідно зі ст. 8 Закону України «Про державне регулювання видобутку, виробництва і використання дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння та контроль за операціями з ними», золотий запас України зберігається в Державній скарбниці Національного банку України та на металевих рахунках, відкритих Національним банком України в центральних банках інших країн і комерційних банках, включаючи й іноземні. *Визначення терміна «металеві рахунки» міститься у ст. 1 Закону України «Про Національний банк України», відповідно до якої це рахунки, що відкриваються уповноваженими банками України для обліку операцій, які здійснюються з банківськими металами.* А порядок ведення рахунків у банківських металах визначається Положенням про здійснення уповноваженими банками операцій з банків-

ськими металами та внесення змін до деяких нормативно-правових актів Національного банку України, затвердженим Постановою Правління Національного банку України.

Таким чином, можна вважати, що металеві рахунки є одним із видів банківських рахунків. Проте це твердження потребує відповідного обґрунтування, адже законодавець під банківськими рахунками розуміє лише рахунки, на яких обліковуються власні кошти, вимоги, зобов'язання банку стосовно його клієнтів і контрагентів, та які дають можливість здійснювати переказ коштів за допомогою банківських платіжних інструментів (ст. 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність» від 7 грудня 2000 р.), та виділяє серед них такі види рахунків, як вкладні (депозитні), поточні та кореспондентські. При цьому в ч. 1 ст. 51 вказаного Закону зазначено, що банки відкривають та ведуть кореспондентські рахунки в Національному банку України та інших банках в Україні і за її межами, банківські рахунки для фізичних і юридичних осіб саме у гривнях та іноземній валюті. Отже, поза увагою законодавця залишається функціонування рахунків у банківських металах. На наш погляд, до ч. 1 ст. 51 Закону потрібно внести зміни шляхом додавання наприкінці речення слів «а також у банківських металах». Хоча ця стаття регулює розрахункові банківські операції у коштах, а п. 2, п. 5 гл. 1 Постанови забороняється використання зли-

вків і порошків банківських металів як засобу обігу та засобу платежу (крім сплати процентів у банківських металах).

Згідно з п. 1 гл. 5 Постанови відкриття та закриття рахунків у банківських металах здійснюється в порядку, встановленому нормативно-правовими актами Національного банку України щодо рахунків в іноземній валюті. Відповідно до письмових дозволів Національного банку, для здійснення операцій з валютними цінностями в частині здійснення операцій з банківськими металами уповноважені банки можуть відкривати *два види металевих рахунків*: 1) *рахунки відповідального зберігання тину «allocated», тобто «з розміщенням»*; 2) *рахунки у знеособленому металі «unallocated», тобто «без розміщення»*. Згідно з п. 3 гл. 1 Постанови, будь-який металевий рахунок призначено для здійснення операцій тільки з одним видом дорогоцінного металу: золотом, сріблом, платиною, паладієм. Для обліку банківських металів на відповідних рахунках та складання фінансової звітності використовуються офіційні (облікові) курси банківських металів, установлені Національним банком України.

На рахунку відповідального зберігання обліковується метал, який фізично зберігається в конкретному банку. Це рахунок клієнта для обліку дорогоцінних металів, переданих на відповідальне зберігання в банківську установу зі збереженням їхніх індивідуальних ознак (найменування, кіль-

кість цінностей, проба, виробник, серійний номер тощо) [1, с. 743]. Згідно з п. 1 гл. 3 Постанови, банківські метали, прийняті уповноваженим банком від клієнта на відповідальне зберігання або як застава, не входять до складу залучених коштів уповноваженого банку і не можуть бути розміщені ним від свого імені. Отже, банк не має права використовувати такий метал і повертає клієнту (власнику) саме ті зливки, які той отримав на своє ім'я.

Рахунок у знеособленому металі — це рахунок, що відкривається банком для обліку дорогоцінних металів без значення індивідуальних ознак та здійснення операцій з приводу їх залучення і розміщення. Дорогоцінні метали на цих рахунках мають лише кількісну характеристику маси металу (для монет — кількість у штуках) і вартісну балансову оцінку [1, с. 743]. Його маса може бути виражена у кількості грамів хімічно чистого дорогоцінного металу або в тройських унціях. Відповідно до п. 4 гл. 1 Постанови, облікова вагова одиниця банківських металів — тройська унція (31,1034807 грама).

На підставі аналізу змісту гл. 2 Постанови можна зробити висновок, що знеособлені металеві рахунки можуть використовуватись для проведення таких видів банківських операцій: купівля-продаж банківських металів за гривні та/чи іноземну валюту; залучення дорогоцінних металів на вклади (депозити) клієнтів; залучення та розміщення міжбанківських депозитів у банківських металах; надання

кредитів у дорогоцінних металах; надання та отримання банківських металів у заставу; обмін зливків (зливку) банківського металу на зливки (зливки) цього ж металу меншої (більшої) маси (загальна маса металу залишається незмінною); конвертація одного банківського металу в інший тощо. У зв'язку з цим банківські установи змушені відкривати кілька різновидів металевих рахунків: кореспондентські рахунки для уповноважених банків; рахунки клієнтів (поточні, вкладні (депозитні)); рахунки обліку кредитів, виданих клієнтам. При цьому поточні рахунки у банківських металах є безстроковими, а депозитні металеві рахунки можуть бути як строковими, так і на вимогу.

За прибутковістю знеособлені металеві рахунки умовно поділяють ще на два види: 1) металевий рахунок без нарахування процентних доходів, власник якого отримує прибуток лише через зростання вартості дорогоцінних металів на світових ринках; 2) металевий рахунок з нарахуванням процентних доходів, які нараховуються тільки у разі, якщо металевий рахунок оформлюється як вклад (депозит) у дорогоцінних металах із зазначенням конкретного строку зберігання. В останньому випадку загальний дохід власника вкладу (депозиту) формується з процентів, які нараховуються в банківських металах (грамах), та приросту вартості дорогоцінних металів на світових ринках за цей період [3].

Пунктом 1 глави 5 Постанови встановлено певне обмеження щодо кола

суб'єктів, яким взагалі не відкриваються металеві рахунки, а саме: юридичним особам-нерезидентам, представництвам юридичних осіб-нерезидентів та відокремленим підрозділам резидентів (крім уповноважених банків).

Для здійснення операцій, пов'язаних з переказом дорогоцінних металів за знеособленими металевими рахунками, банки мають право встановлювати між собою кореспондентські відносини. Так, уповноважені банки відкривають власні кореспондентські рахунки у банківських металах в інших уповноважених банках, у Національному банку України, у банках-нерезидентах, а також здійснюють відкриття та ведення кореспондентських рахунків інших уповноважених банків (п. 2 гл. 5 Постанови).

Залучати і розміщувати дорогоцінні метали на поточних та вкладних (депозитних) рахунках можна шляхом їх переказу з інших знеособлених металевих рахунків, зарахування банківських металів на ці рахунки через їх поставку у фізичній формі, а також продаж дорогоцінних металів клієнту чи їх придбання банком. Повернення дорогоцінних металів із знеособлених металевих рахунків клієнтів є можливим за допомогою їх перерахування на інші знеособлені металеві рахунки, зняття з рахунків металів у фізичній формі, а також шляхом проведення операцій купівлі-продажу дорогоцінних металів, які обліковуються на рахунках.

При відкритті металевих рахунків між банківською установою та

клієнтом укладається договір металевого рахунка. На сьогодні даний договір не має самостійного правового регулювання у законодавстві. Розкрити правову природу договору металевого рахунка (рахунка у банківських металах) можна на підставі проведення аналізу його предмета, істотних умов, прав та обов'язків сторін. Цьому договору притаманні ознаки договору банківського рахунка (ст. 1066 Цивільного кодексу України (далі — ЦК України), договору зберігання (ст. 941 ЦК України). А в окремих випадках — договору банківського вкладу (ст. 1058 ЦК України)) та/або кредитного договору (ст. 1054 ЦК України). За договором будь-якого виду металевого рахунка здійснюються прибуткові та видаткові операції за розпорядженням клієнта. Ця ознака робить договір металевого рахунка подібним до договору банківського рахунка. Певні особливості правового режиму операцій з банківськими металами можуть бути також закріплені у договорах на здійснення розрахунково-касового обслуговування, які укладаються уповноваженими банками з клієнтами.

За договором металевого рахунка відкривається знеособлений металевий рахунок, на якому дорогоцінні метали обліковуються без значення індивідуальних ознак. Це збігається з визначенням ст. 941 ЦК України, в якій передбачено можливість зберігання речей, визначених родовими ознаками, із знеособленням. Таким чином, ця ознака робить договір знеособленого металевого рахунка схожим на договір зберігання.

Слід зауважити, що серед видів операцій з банківськими металами, які здійснюються уповноваженими банками, можна виділити і відповідальне зберігання банківських металів у власному сховищі, у Національному банку (Державна скарбниця України), в інших уповноважених банках, у тому числі в банках-нерезидентах.

Договір металевого рахунка, за яким відкривається металевий рахунок відповідального зберігання, містить у собі не лише вказівку на власне термін «зберігання», а й подібний правовий режим з договором зберігання, який може включати до свого змісту особливості зберігання цінностей у банку (ст. 969 ЦК України), договору про надання індивідуального банківського сейфа, що (не) охороняється банком, (ст. ст. 970, 971 ЦК України). За зберігання банківського металу передбачено внесення плати власником металу, тобто клієнтом банку (ст. 946 ЦК України).

Згідно з п. 16 гл. 4 Постанови, уповноважені банки проводять операції із залученням банківських металів з їх фізичною поставкою або без неї на вклади (депозити) клієнтів з письмовим оформленням депозитних договорів, на підставі яких відкриваються металеві вкладні (депозитні) рахунки. Проценти закладами у банківських металах сплачуються як у банківських металах, так і в гривнях за офіційним курсом Національного банку України, на умовах, визначених депозитним договором. Отже, при укладенні цього виду угоди можуть використовуватись і загальні цивільні норми, які регулю-

ють порядок оформлення договору банківського вкладу. Проте вклади в банківських металах, розміщених на відповідних металевих депозитних рахунках, у разі їх недоступності не відшкодовуються Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Це пов'язано з тим, що у визначенні вкладу (депозиту), який покривається названим Фондом, законодавцем не передбачено банківських металів. Так, державою гарантуються вклади (депозити) тільки в коштах у готівковій або безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті (абз. 2 ст. 1 Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» від 20.09.2001 р. із змінами, ст. 2 Закону України «Про банки та банківську діяльність»). Але слід звернути увагу на поняття вкладу, встановленого п. 1.1 гл. 1 Постанови Правління Національного банку України «Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і фізичними особами» від 03.12.2003 р., під яким потрібно розглядати не лише грошові кошти, а й банківські метали. На підставі викладеного вище можна зробити висновок, що законодавче визначення вкладу (депозиту), який забезпечується Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, потребує негайного вдосконалення шляхом поширення дії Закону України «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» і на вклади у банківських металах.

При наданні та отриманні вітчизняними банками міжбанківських кре-

дитів у банківських металах, при наданні резидентам (юридичним і фізичним особам — суб'єктам підприємницької діяльності) кредитів у банківських металах без їх поставки у фізичній формі, а також при наданні промисловим споживачам кредитів у банківських металах з їх фізичною поставкою та без неї обов'язково відкриваються відповідні знеособлені металеві рахунки за укладеними договорами. Згідно з п. 13 гл. 4 Постанови, погашення основного боргу за «металевим» кредитом здійснюється банківськими металами. Проценти за цим кредитом сплачуються як у банківських металах, так і в гривнях (іноземній валюті — за міжбанківський кредит у банківських металах від банку-нерезидента), що має бути обумовлено в кредитному договорі.

У договорі знеособленого металевого рахунка мають бути визначені такі умови:

— операції, які проводяться на цьому рахунку;

— умови зарахування на рахунок і повернення з рахунка дорогоцінних металів;

— розмір і порядок виплати винагород.

Виплата винагород може бути пов'язана з веденням рахунка, зі зміною індивідуальних характеристик дорогоцінних металів при їх зарахуванні та видачі з рахунка у фізичній формі, з відхиленням маси металу, який обліковується на знеособленому металевому рахунку, від маси металу, який підлягає поверненню з цього ра-

хунка у фізичній формі [1, с. 744; 2, с. 303]. Нарахування і виплата винагород, неустойки (штрафів, пені) проводяться у національній валюті, за винятком операцій з отримання міжбанківських кредитів у банківських металах від банків-нерезидентів, за якими комісійні винагороди, неустойки сплачуються в іноземній валюті.

Характеризуючи особливості правового режиму металевих рахунків, необхідно з'ясувати ще одне важливе питання щодо обов'язку у фінансових установ та їх клієнтів інформувати податкові органи про відкриття/закриття металевих рахунків у банках. Як уже зазначалось, банківськими рахунками законодавцем визнаються розрахункові (поточні) рахунки та інші рахунки, на яких обліковуються грошові кошти у гривнях та іноземній валюті, а не дорогоцінні метали. У зв'язку з цим можна вважати, що металеві рахунки не підпадають під поняття рахунків, передбачених ч. ч. 7–9 ст. 5 Закону України «Про систему оподаткування» в ред. від 18.02.1997 р. Таким чином, банк не зобов'язаний надсилати повідомлення про відкриття/закриття металевих рахунків клієнта до органу державної податкової служби, в якому обліковується цей клієнт як платник податків.

Підсумовуючи викладене вище, можна зробити висновок, що правовий режим поточного, вкладного (депозитного) рахунків у банківських металах

відрізняється від режиму поточного, депозитного рахунків у гривнях або іноземній валюті не лише за предметом відповідного договору, а й особливостями здійснення операцій з банківськими металами. Крім того, відкриття металевих рахунків передбачає в подальшому обслуговування цього рахунка з боку банку шляхом надання клієнту цілої низки супутніх послуг: купівля дорогоцінного металу без фізичної поставки з його зарахуванням на рахунок клієнта, його перерахування за дорученням клієнта, видача банківського металу у злитках з поточного рахунка тощо.

ЛІТЕРАТУРА

1. Банковское право: учеб. / отв. ред. Д.Г. Алексеева, С.В. Пыхтин. — М.: Высшее образование, 2008. — 829 с.
2. Вострикова Л. Г. Валютное право/ Учеб. пособ. для вузов. — М.: Юстицинформ, 2006. — 360 с.
3. Порфирьева Г. Обезличенный металлический счет. Металлические вклады // <http://www.bankirsha.com/metal-anonymous-accounts-in-precious-metals.html>
4. Попович В. Будет ли в Украине увеличиваться ассортимент предложений по открытию счета в золоте без его физической поставки? // <http://www.prostobank.ua>